

Archeologienota Gent – Jubileumlaan 15

Natasja Reyms en Charlotte Delannoye

Temse
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/30

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	27
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	32
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	33
3	Samenvatting.....	34
4	Bibliografie	35
4.1	Publicaties	35
4.2	Websites	35
5	Bijlagen	36
5.1	Archeologische periodes	36

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen binnen een archeologische zone liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het gaat om de archeologische zone Historische stadskern van Gent. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroerendergoed.be>

² <https://geo.onroerendergoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019B276

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Gent, Gent, Jubileumlaan 15, Neermeersen

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 103648, 193274
- 103681, 193309
- 103683, 193307
- 103650, 193272

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Gent, Afdeling 16, sectie K, nummer 950P (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 150 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 21/02/2019 – 06/03/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

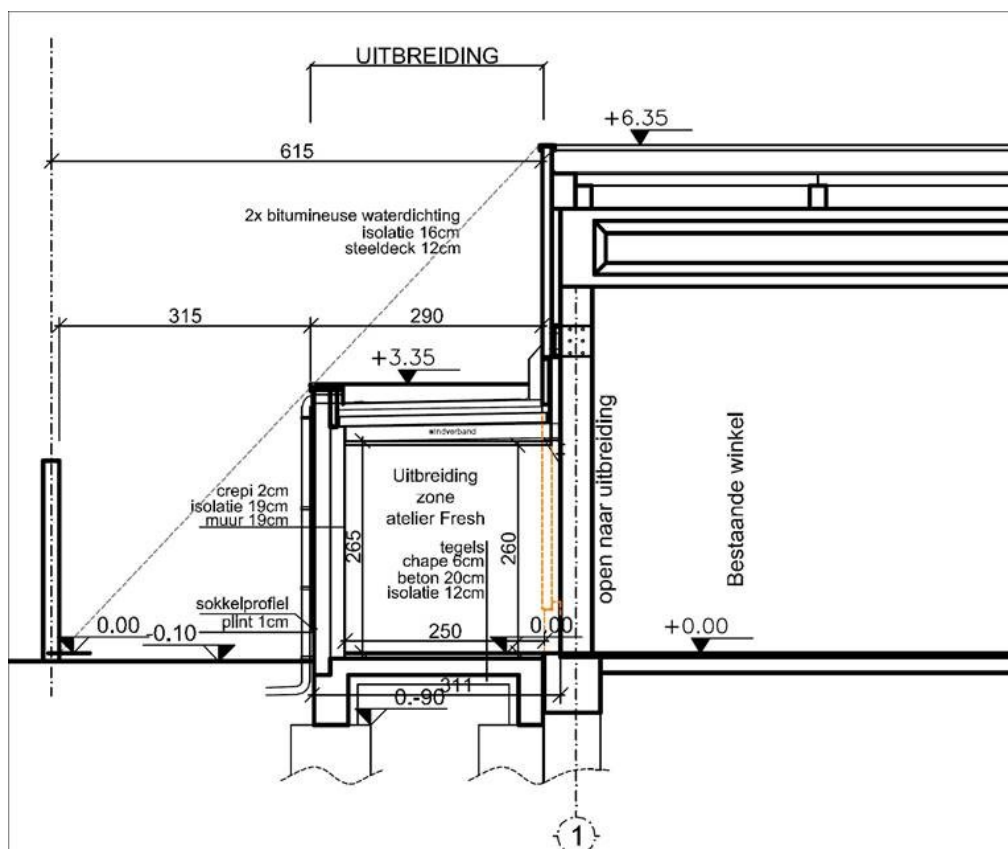
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

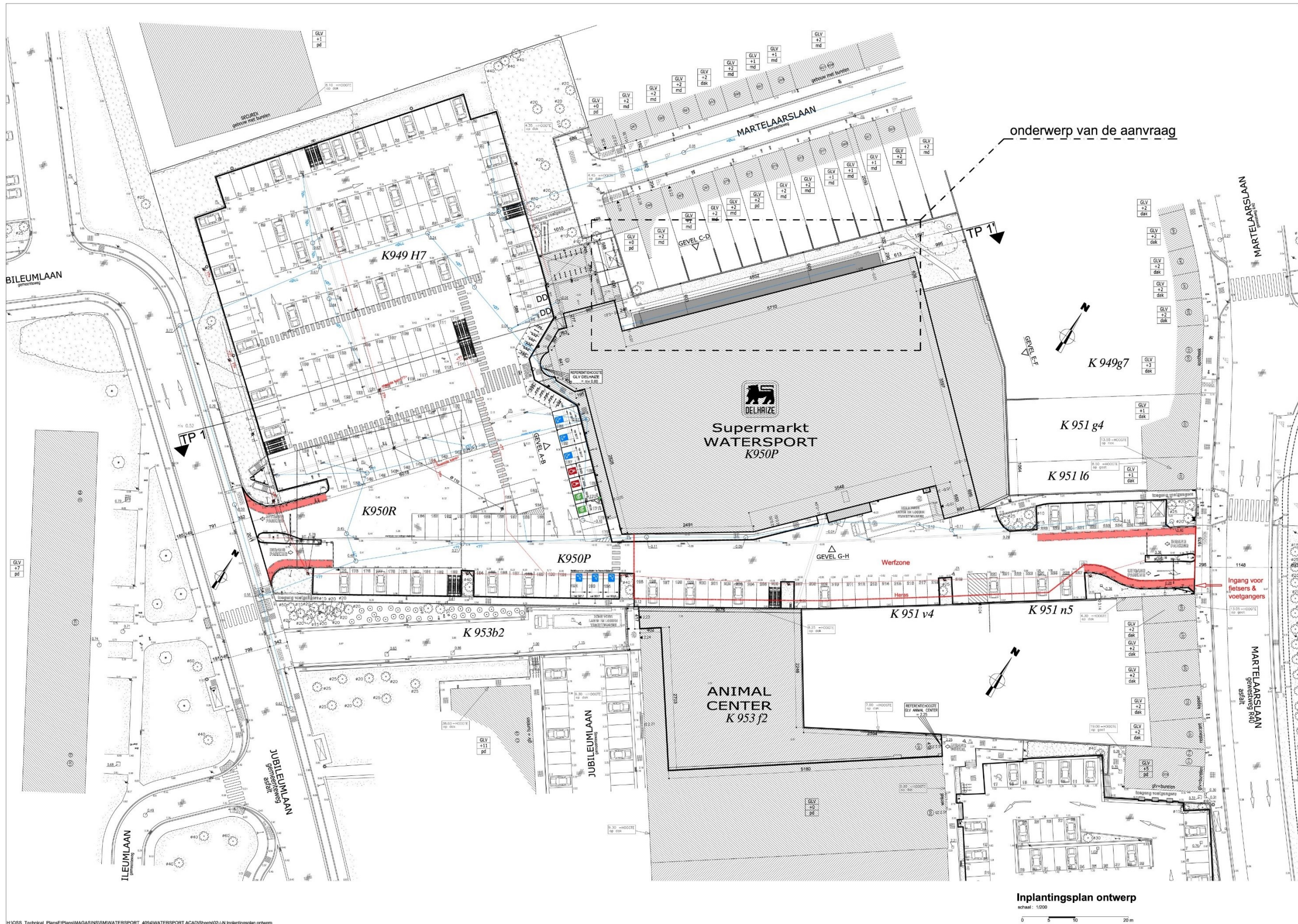
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een beperkte uitbreiding van de supermarkt Delhaize gepland (Figuur 4). De nieuwe magazijnruimte is een langwerpige loods en wordt tegen de bestaande supermarkt aan gebouwd. De belangrijkste functie is voorraadruimte. Verder zal er ook ruimte voor het opbergen van vuilnis, een diepvries, een koelcel voor groenten en fruit en een fietsenstalling in voorzien worden (Figuur 6).

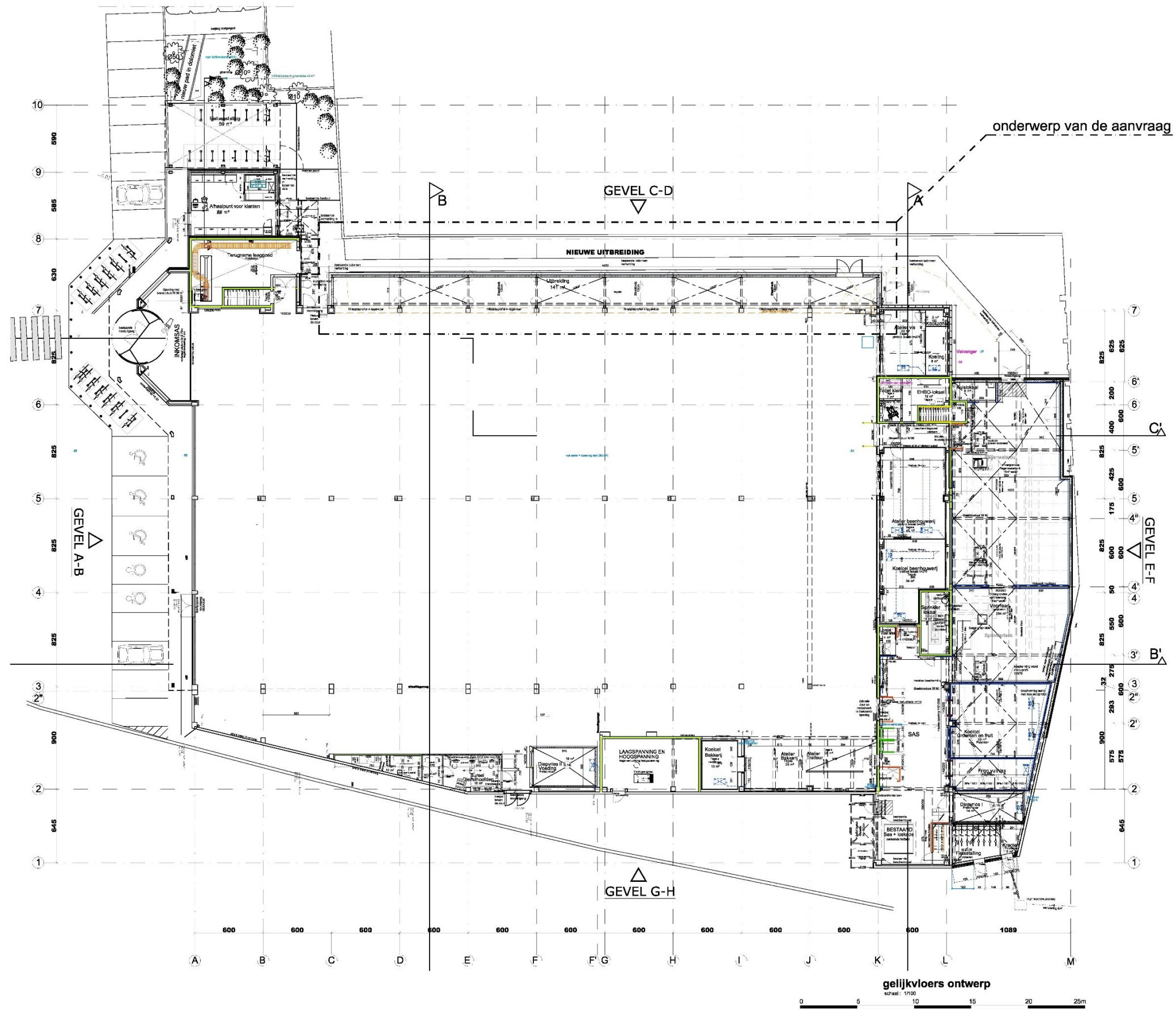
De impact op de bodem is beperkt. Er wordt gewerkt met funderingspalen. De precieze diepte, densiteit en diameter van deze palen is nog niet bekend. Dit is afhankelijk van de resultaten van het sonderingsonderzoek. Bovenop de funderingspalen komen funderingsbalken en de vloerplaat te liggen. De funderingsbalken kennen een verstoringsdiepte van 90 cm (Figuur 3). De vloerplaat kent een verstoringsdiepte van ca. 30 cm. De bestaande verharding blijft behouden of wordt teruggeplaatst, behalve twee kleinere zones in het uiterste noorden en het uiterste zuiden van het onderzoeksgebied. Op vlak van nutsvoorzieningen wordt een nieuwe regenwaterleiding langs de uitbreiding voorzien. Verder wordt ook een nieuwe regenwaterput van 7500 l voorzien. De bestaande nutsleidingen worden behouden en aangepast.

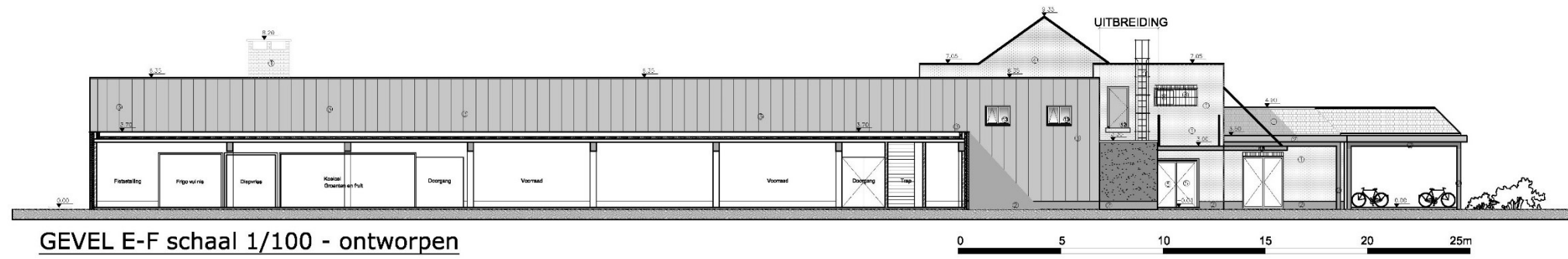
Figuur 3: Detail funderingen

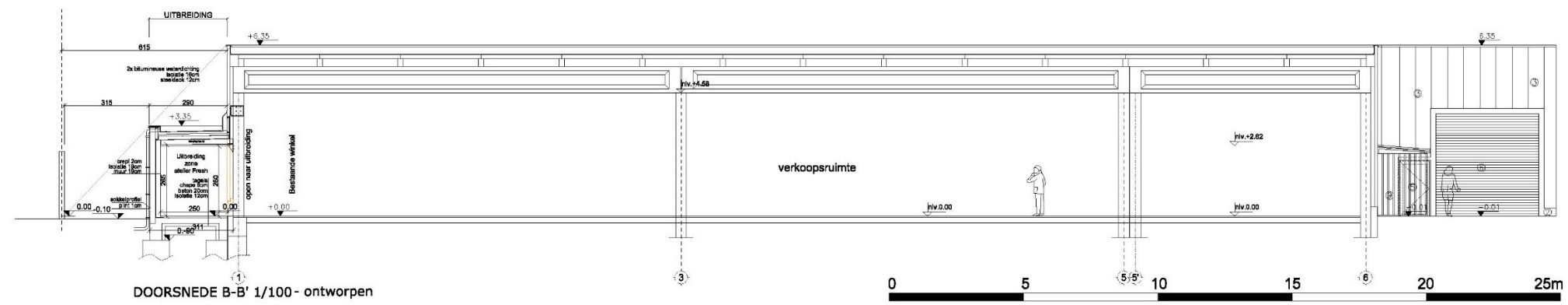
Figuur 4: Ontwerpplan

Figuur 5: Ontwerplan van het gelijkvloers

Figuur 6: Langsdoorsnede van het ontwerp

Figuur 7: Dwarsdoorsnede van het ontwerp

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferend geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Atlas van Jan de Buck (1590), de kaart van Horenbault (1619), kaart van Janssonius (1652), de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841), de Vandermaelenkaart (1846-1854) en het Perceelplan van Gent en omgeving (1801-1900) worden acht momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

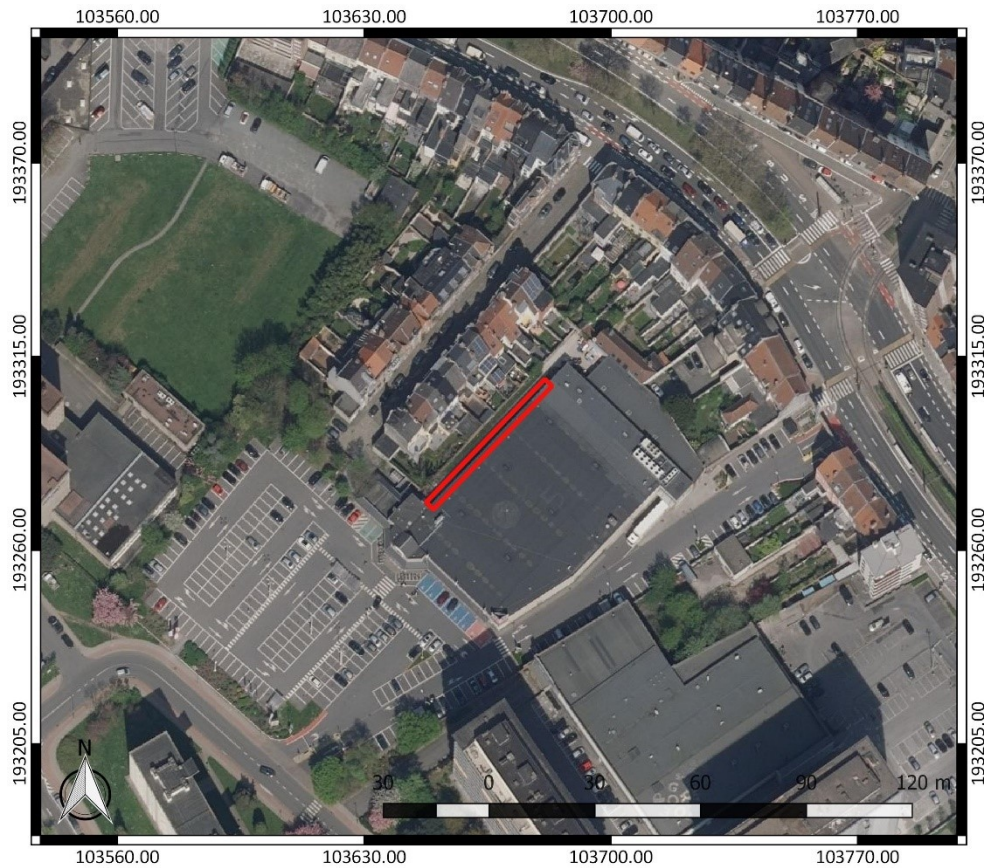
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

Bij de opmaak van de archeologienota werd ook contact opgenomen met de consultants van Stadsarcheologie Gent.

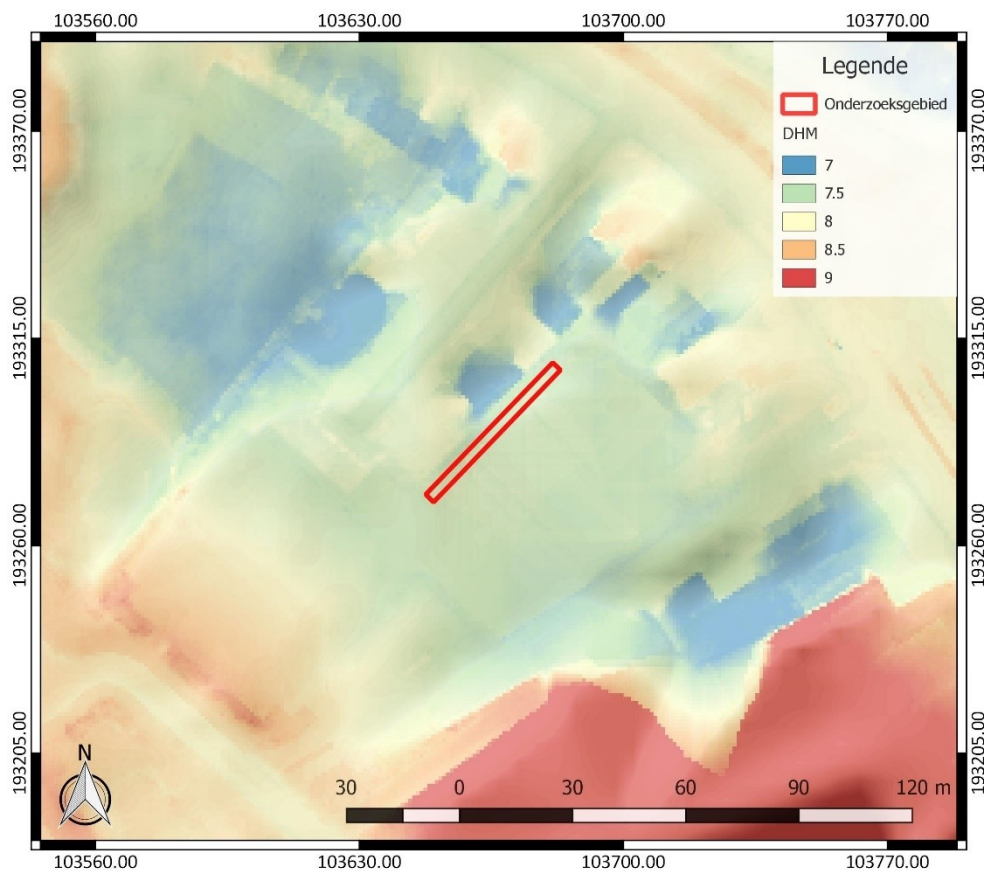
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

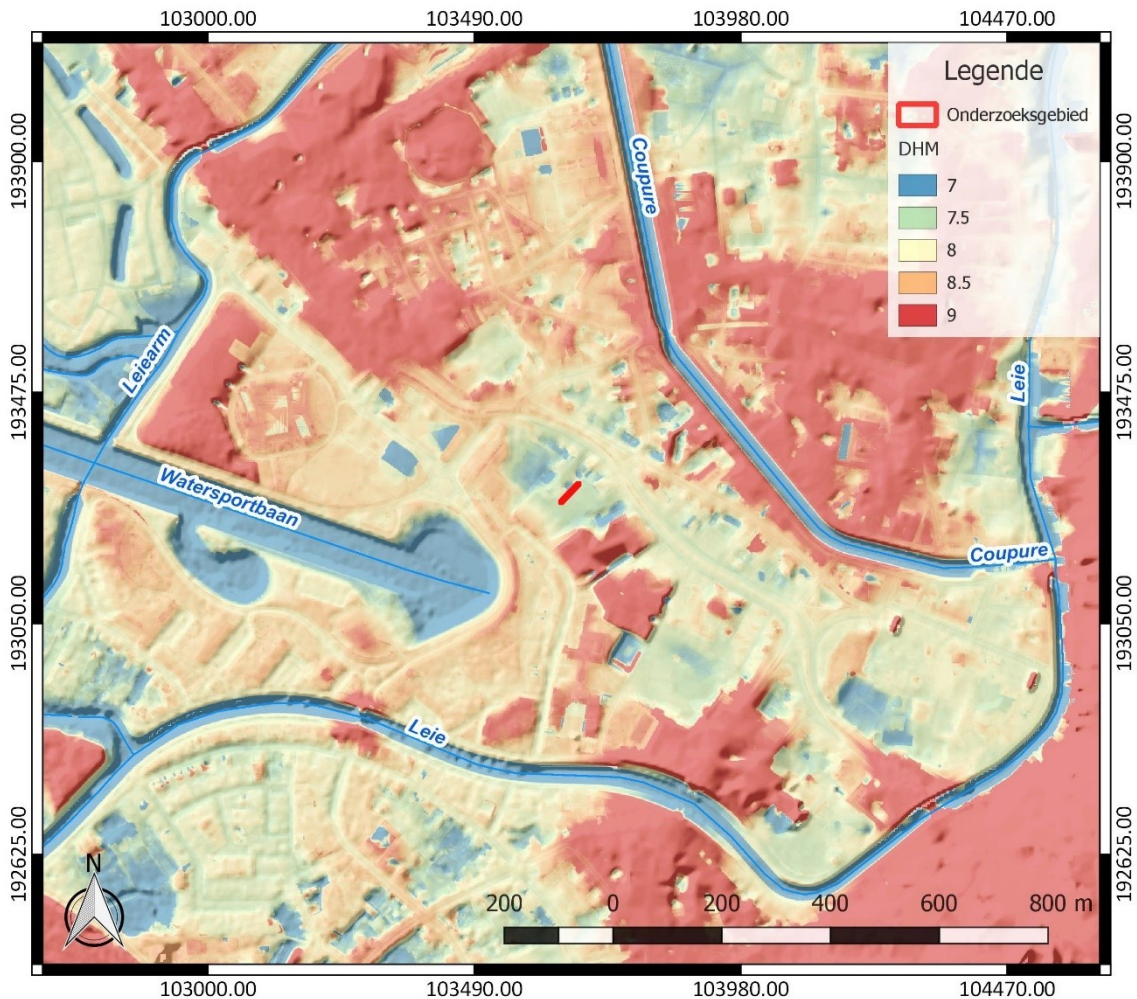
Het onderzoeksgebied is gelegen net buiten de voormalige stadsomwallingen van Gent (Figuur 8). Het perceel wordt begrensd door de Martelaarslaan in het noordoosten en in het noordwesten. Aan de noordwestelijke zijde wordt het magazijn ingepland vlak achter de tuinen die bij de zogenaamde Cité Van Driessche horen, een geheel van burgerhuizen gebouwd tussen 1902 en 1913. Het gebied is te situeren ten zuidwesten van de stadskern van Gent en ten zuiden van de wijk Ekkergem. Het gewestplan geeft aan dat het terrein gelegen is in woongebied. Hydrografisch behoort het tot het Bekken van de Gentse Kanalen. Het gebied wordt omringd door de Watersportbaan in het westen, het kanaal Coupure in het oosten en de oude Leiearm, ook ten oosten (Figuur 10).

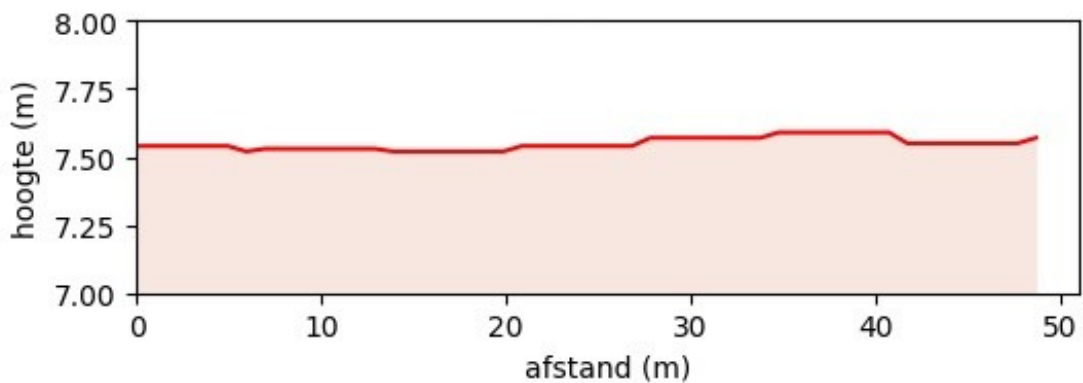
Figuur 8: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 10: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

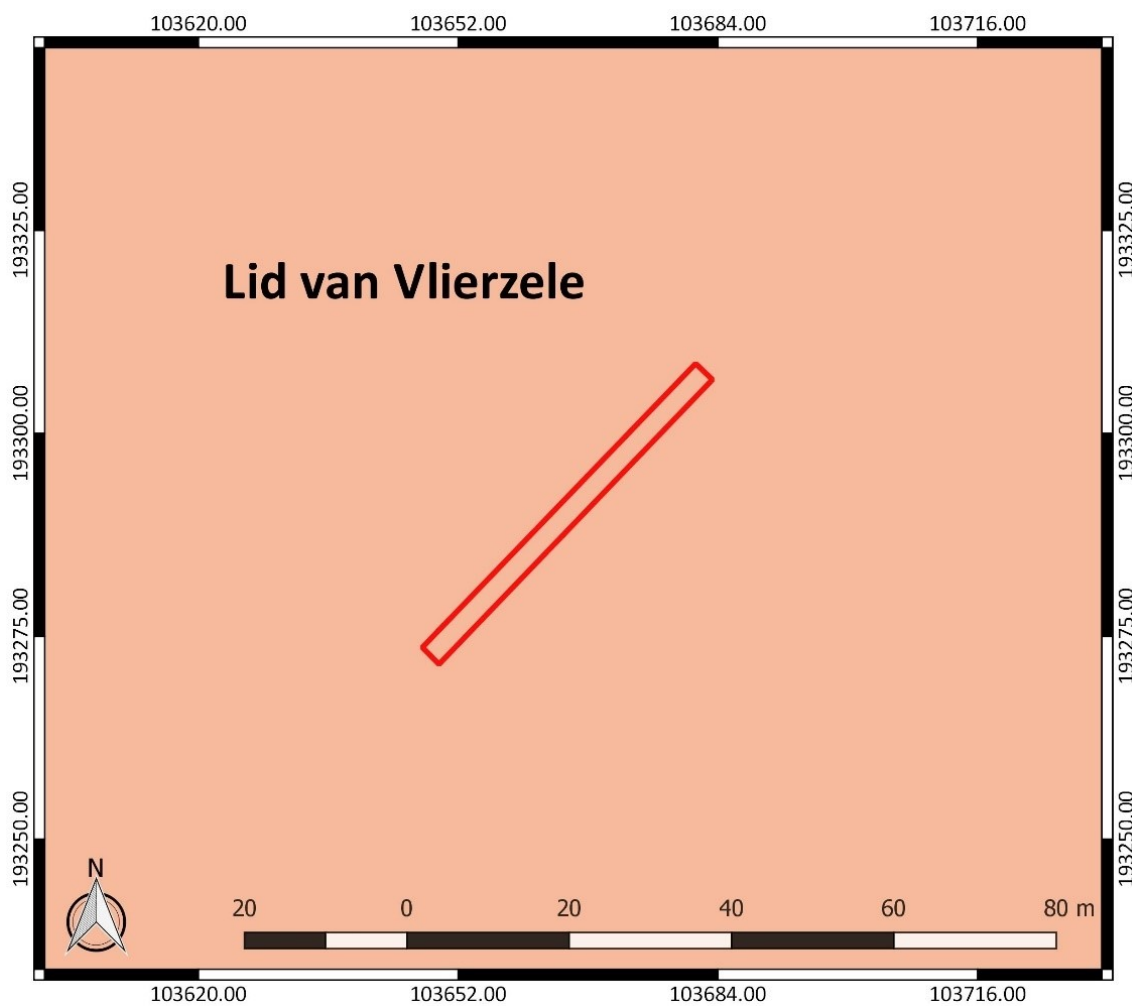

Figuur 11: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch situeert Gent zich ter hoogte van de zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei (de Boven-Scheldevallei). Deze vormt een brede vlakte, gelegen op een gemiddelde hoogte van 10 m TAW. De zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei neemt de vorm aan van een brede zandige vlakte, die ontstaan is tijdens het fluvioperiglaciaal Weichseliaan. Het gebied ontwikkelde zich tot een laagterras door de Holocene insnijding van de Schelde. De topografie is vrij vlak tot licht golvend, als gevolg van de morfologie van de fluvioperiglaciale afzettingen. In de streek komen lokale

opstuivingen of dekzandaccumulaties voor, waardoor er topografische verhogingen van ongeveer 1 m ontstaan zijn.³

De historische kern van Gent is gesitueerd op beide oevers van de Leie en de Schelde en hun samenvloeiing ter hoogte van de vroegere Sint-Baafsabdij. Zandige hoogten langsheen de valleien kunnen tot 15 m TAW reiken, met als uitzondering de Blandijnberg, met zijn 28 m de hoogste top.⁴ Gent wordt bovenal gekenmerkt door twee hoofdaccenten: de droge, zandachtige Blandinusberg en de vochtige moerassige dalbodem. De dalbodem ten noorden van de Blandinusberg was eertijds opgebouwd uit een groot aantal vertakkingen van waterlopen, waardoor de lage stad een soort amalgaam werd van onregelmatig gevormde eilandjes. Deze vertakkingen werden nog aangevuld met kunstmatig gegraven grachten. In de dalbodem zijn tevens een aantal hoger gelegen zandheuvels bewaard gebleven.⁵ Het terrein ligt in laag gelegen gebied en kent een hoogte van 7,5 tot 7,7 m TAW (Figuur 11).

Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

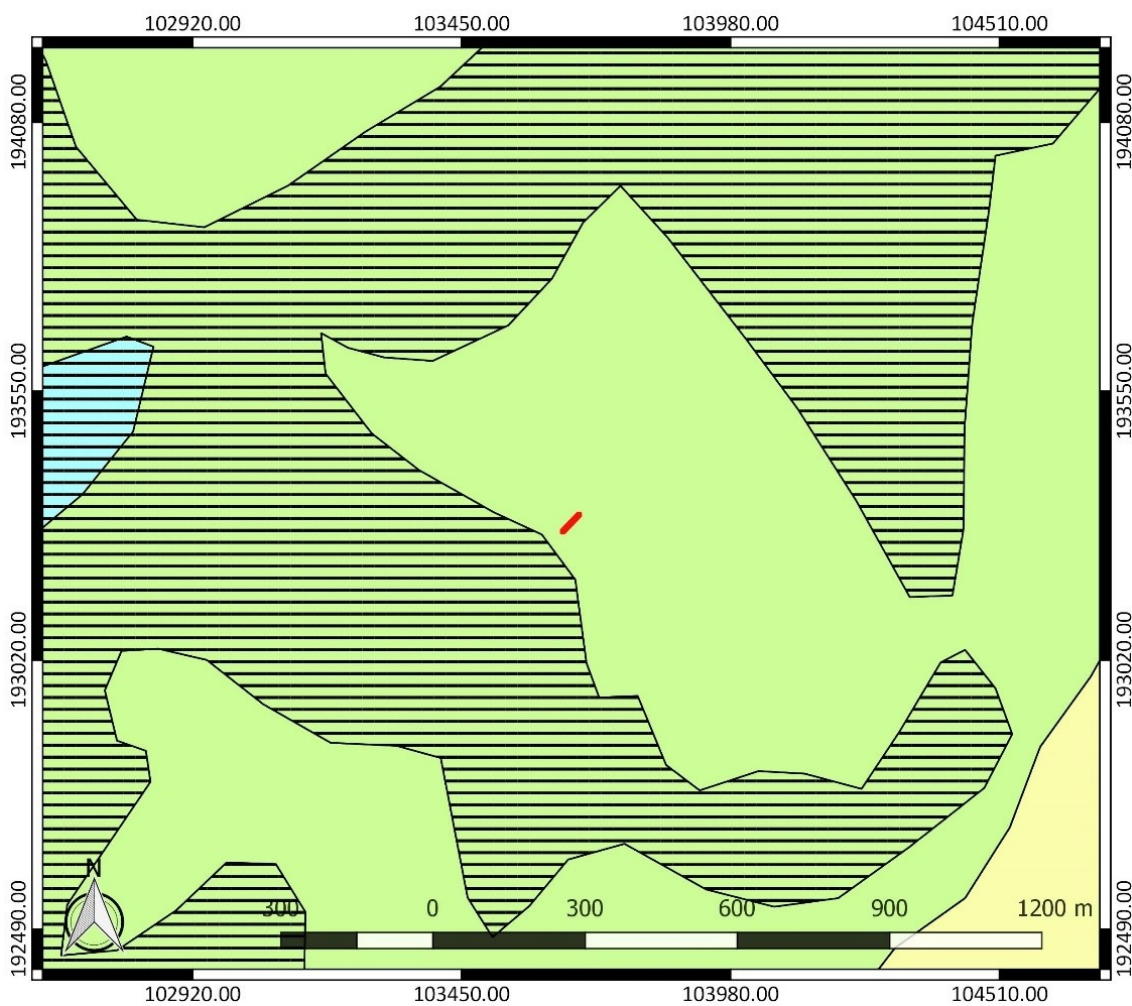
³ Vermeire *et al.* 1999, 6-7

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Gent [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140021> (geraadpleegd op 22 februari 2019).

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Gent - middeleeuwse stadskern [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121063> (geraadpleegd op 22 februari 2019).

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 12) bestaat uit het Lid van Vlierzele, dat onderdeel is van de Formatie van Gentbrugge. Het Lid van Vlierzele bevat groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, glauconiethoudend of glimmerhoudend en mogelijk met plaatselijk dunne zandsteenbankjes.⁶

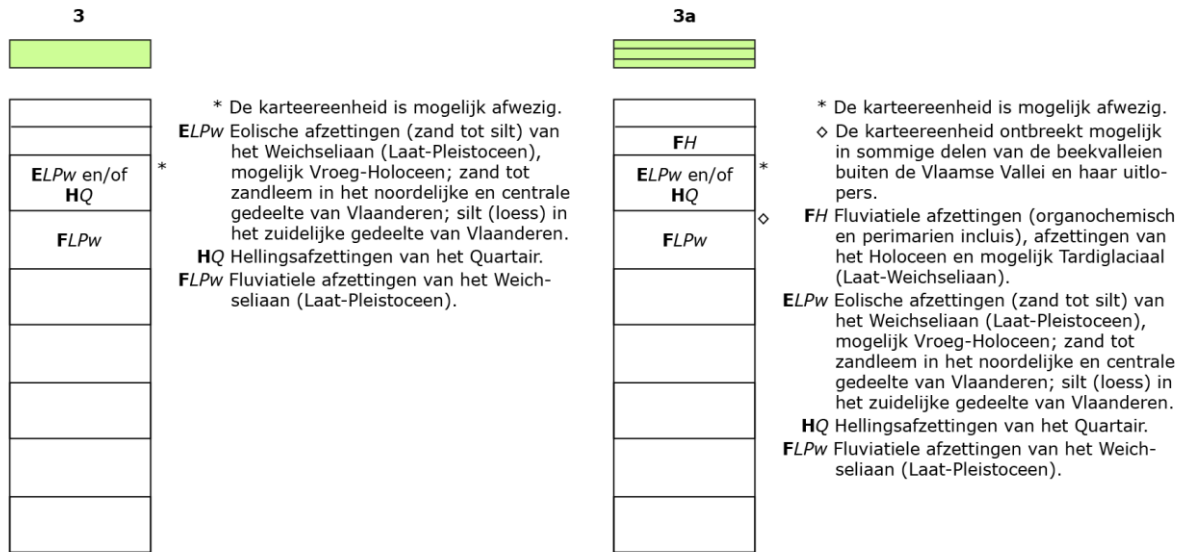
De quartairgeologische kaart (Figuur 13) geeft aan dat binnen het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Het gebied wordt omgeven door een zone waar fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien inclusief), afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) zich kunnen voordoen. Daaronder kunnen opnieuw eolische afzettingen van het Weichseliaan en Vroeg-Holoceen, en/of hellingafzettingen van het Quartair verschijnen. Nog een derde laag bestaat mogelijk uit fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan.⁷

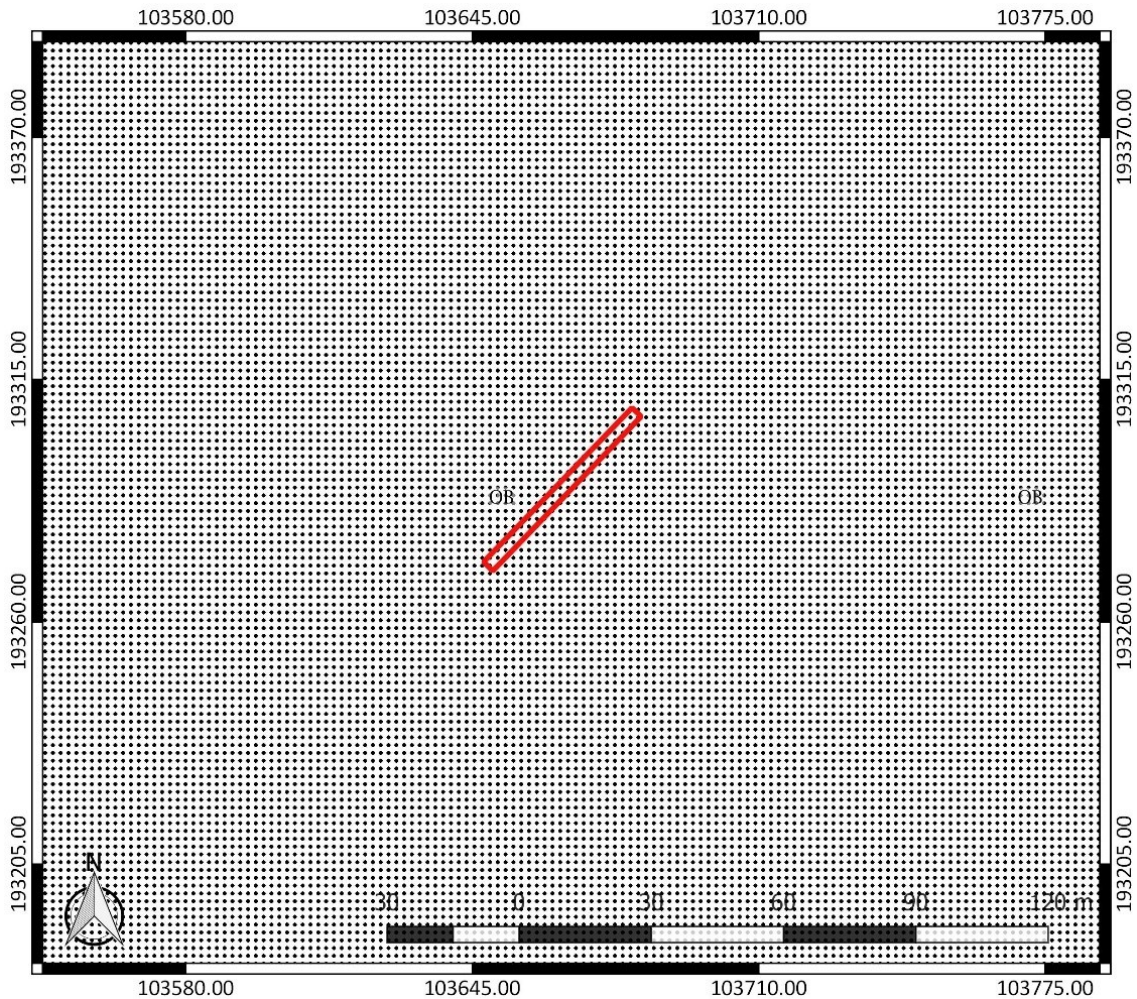
Figuur 13: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

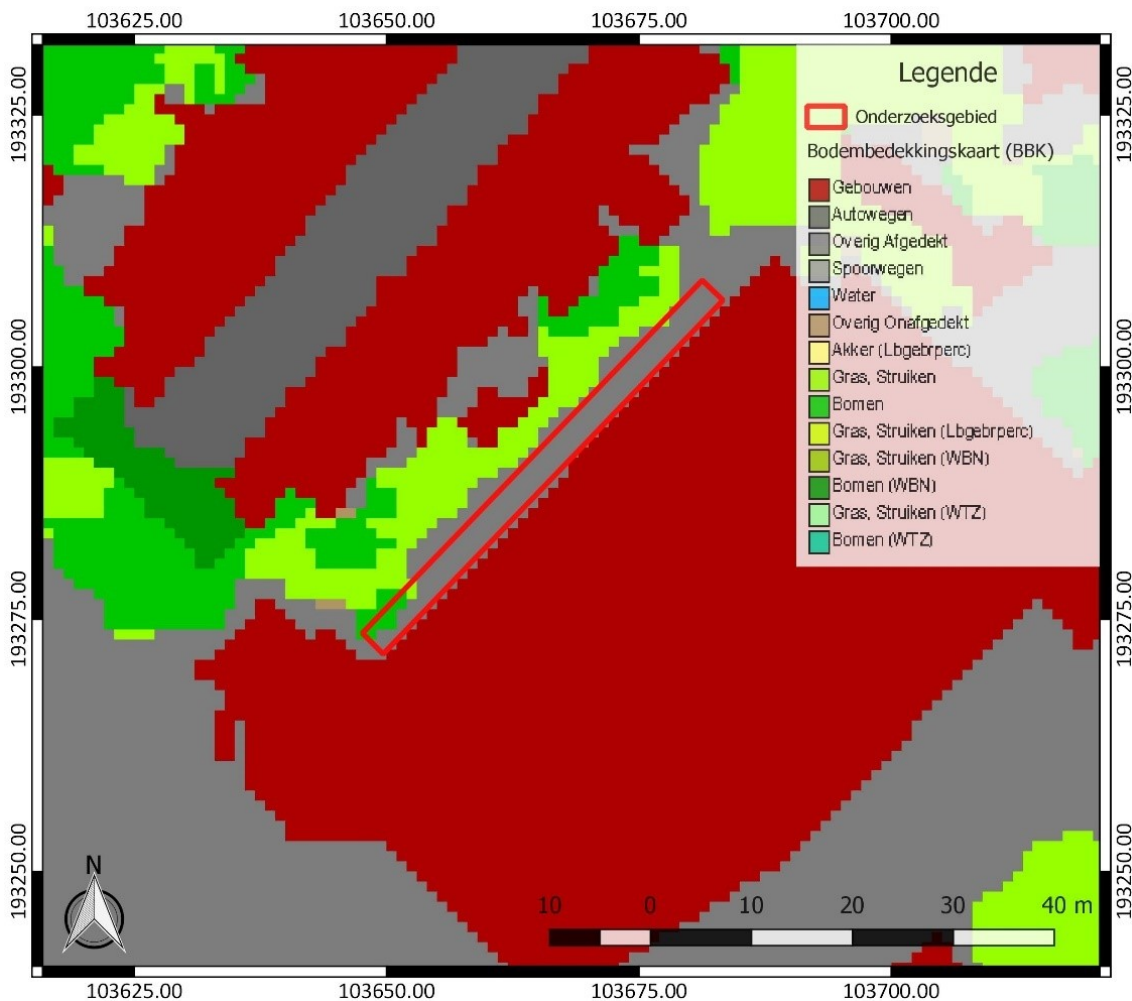

Figuur 14: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

Figuur 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 15) situeert het onderzoeksgebied volledig in een bebouwde zone (OB). Volgens de bodemgebruiksaanalyse zijn binnen het onderzoeksgebied louter verhardingen op te merken (Figuur 16). Dit beeld komt overeen met de situatie zoals te zien op een recente luchtfoto (Figuur 8).

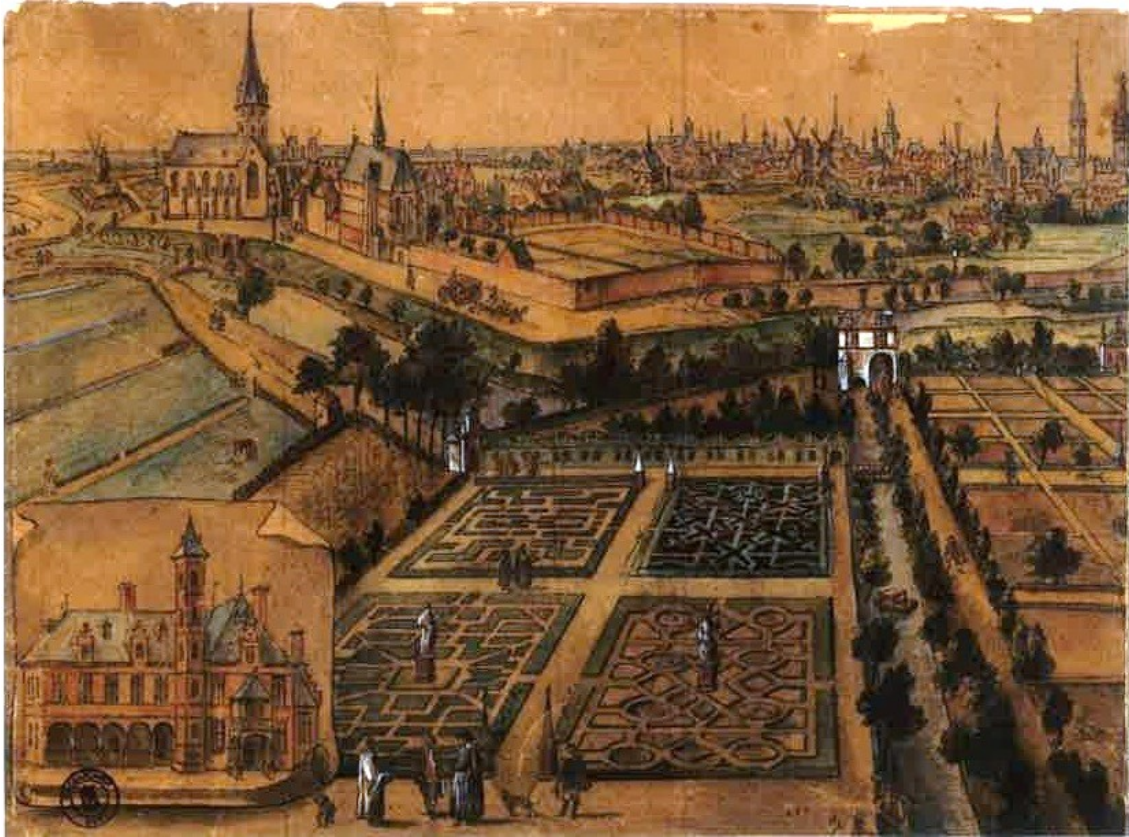
Figuur 16: Bodemgebruiksaanalyse met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich net buiten de laatmiddeleeuwse stadsomwalling van Gent. Het gebied is gelegen tussen de omgrachte en gebastonneerde omwalling enerzijds en de oude Leiearm die werd ingezet als vestgracht anderzijds. Het gebied kan daarom gelinkt worden aan de inundatiestrategie, waarbij delen rondom de stad onder water gezet konden worden, zodat de vijand de stad niet kon naderen. Voor de begrenzing van de archeologische zone heeft men zich gebaseerd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren, waardoor het gebied vandaag tot de historische stadskern van Gent wordt gerekend.⁸

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Gent [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140021> (geraadpleegd op 25 februari 2019).

Zoals verder te zien op historische kaarten, grenst het onderzoeksgebied aan de zogenaamde Belvédère van kanunnik Triest. De walsite is vooral gekend in de Gentse historiografie als een kasteeldomein met een uitgestrekt park dat door bisschop Antoon Triest werd ingericht als luxueus buitenverblijf of hof van plaisence (Figuur 17). In 1910 zouden nog muurdelen, tuinen met kassen en een tuinpaviljoen van dit domein aanwezig zijn geweest. Vandaag meent men echter dat hier nog weinig archeologisch patrimonium van bewaard is gebleven.⁹

Figuur 17: De belvédère van Triest (Foto Stad Gent, SAG, AG, lade 149/7a, uit: Charles *et al.* 2008, 151)

Op een kaart uit 1590, de Atlas van Jan de Buck, worden als eigenaars de erfgenamen van Andries Seys vermeld (Figuur 18). Volgens de bespreking van Gentse walsites die afgebeeld staan op de kaart van Horenbault - die hierna aan bod komt – zou dit kunnen verwijzen naar de vader van een meester Andries Seys, zoon van Andries, die in 1613 als procureur in de Raad van Vlaanderen actief was. De walsite leek toen deel uit te maken van een groot stuk meers dat in het bezit was van de familie.¹⁰

⁹ Charles *et al.* 2008, 150-151

¹⁰ Ibid.

Figuur 18: Kaartenboek van de Gentse stadsversterkingen door Jan de Buck (www.beeldbank.stad.gent), georefereneerd en met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood

Een iets latere afbeelding van het onderzoeksgebied op een historische kaart vinden we zoals gezegd terug op een plan van Gent, opgemaakt door Jacques Horenbault in 1619 (Figuur 19). Het terrein lijkt te grenzen aan of gedeeltelijk te situeren ter hoogte van een weg. Nabij het terrein, ten westen ervan, is een site met walgracht waar te nemen. De site wordt benoemd als “Kasteels”. Het betreft hier een vierkante grachtstructuur rond twee gebouwen, waarvan één als een hoog zaalgebouw geïdentificeerd kan worden. De walgracht staat in verbinding met de Leie. Rondom de walgracht lijkt nog een greppel te zijn aangelegd, waar eveneens bomen zijn gepland.¹¹

¹¹ Charles *et al.* 2008, 150

Figuur 19: Kaart van Gent, opgemaakt door Jacques Horenbault met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Vervolgens zien we het onderzoeksgebied op een plan van Gent uit 1652, opgemaakt door Joannes Janssonius Jr. (Figuur 20). Ten westen zien we een vrij uitgestrekt domein met twee gebouwen waarrond afzonderlijke omhaagde of omgrachte percelen zich bevinden. Op de Villaretk kaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), situeert het onderzoeksgebied zich tussen de twee waterlopen van de omgrachting rond de verdedigingsmuur en de Leie (Figuur 21). Ten westen van het onderzoeksgebied zijn de enige gebouwen in de omgeving te bemerken. De rest van de omgeving heeft vooral een uitgesproken landelijk karakter.

Figuur 20: Kaart van Gent door Joannes Janssonius Jr. met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 21: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

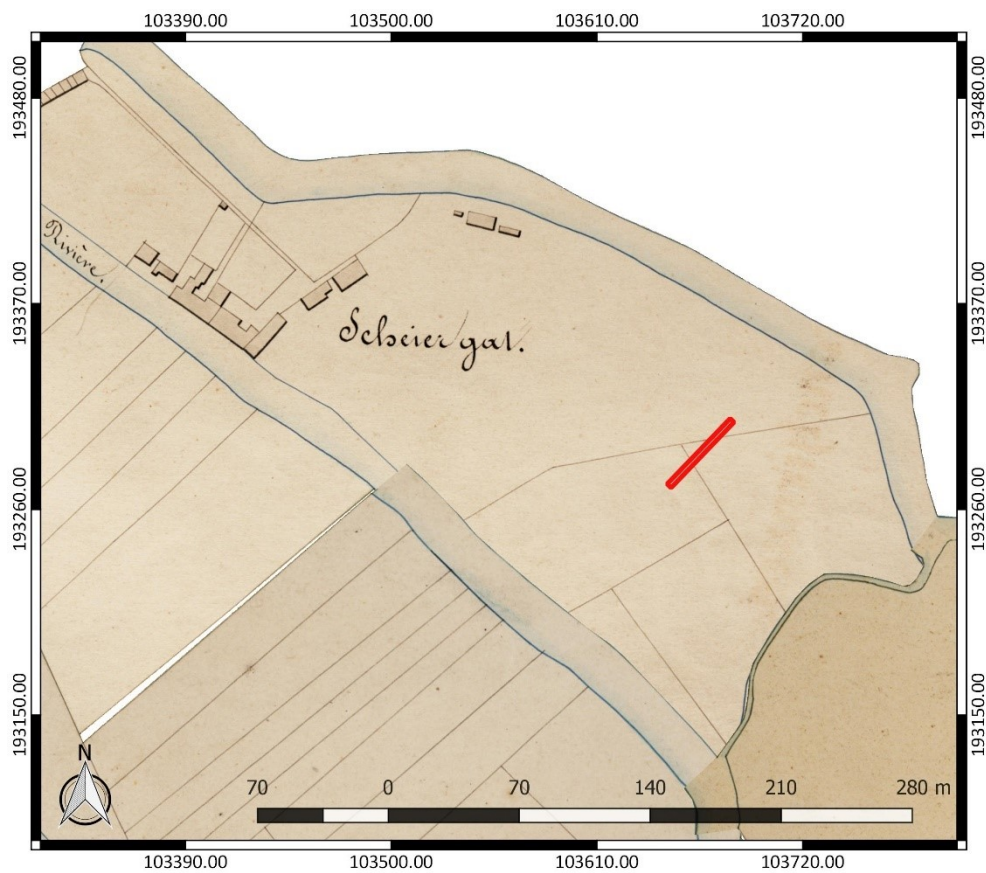
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als grasland (Figuur 22). De parallelle grachten in de omgeving duiden op een systeem van bleekweides, dat aangewend werd om linnen te bleken. Vermoedelijk hoorden de weides bij de site ten westen van het terrein. We zien het gebruik van bleekweides terug in de lakennijverheid, maar ook in de begijnhoven. Nabij de bebouwing wordt de naam "Scheyergat" vermeld op de kaart, dat naar de waterpoort met brug over de omwalling zou verwijzen (Figuur 23). Het terrein ligt net ten westen van een bastion van de stadsomwalling waar een molen opgesteld staat.

Figuur 22: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 24: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

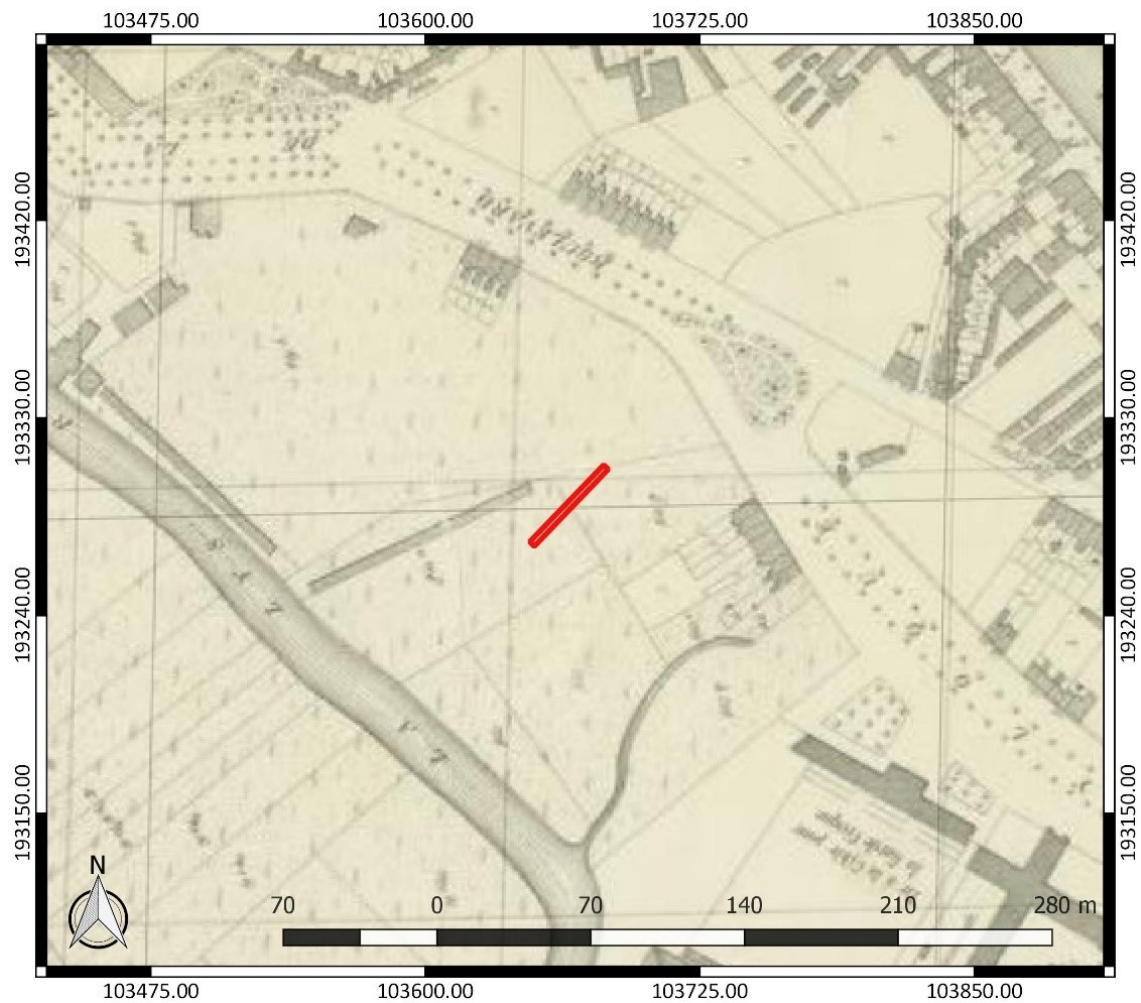

Figuur 25: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) toont nog altijd geen teken van bebouwing in het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als grasland (Figuur 24).

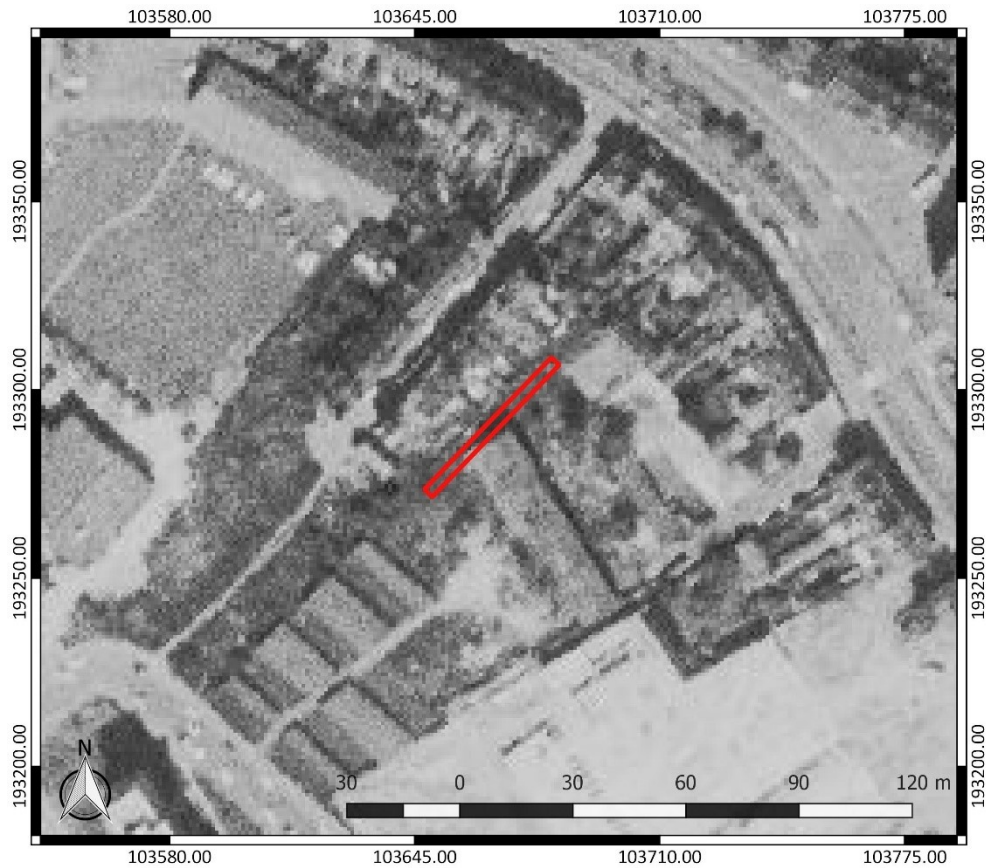
De topografische kaart van België door Philippe Vandermaelen (1846-1854) geeft ons een beter beeld van de omgeving waarin het onderzoeksgebied zich bevindt (Figuur 25). Ten zuiden zien we voornamelijk grasland. Het toponiem Nedermeerschen verwijst naar de drassige ondergrond die het gebied kenmerkt. Het woord meers betekent 'moeras' of 'laaggelegen weideland'. Ten zuidoosten wordt het landschap bepaald door het Bijlokeklooster. Ten noorden van het terrein is binnen de verdedigingsmuur het militaire ziekenhuis en de Sint-Martinuskerk gesitueerd. Nog iets verder naar het noorden toe neemt het zogenaamde Rasphuis, de stedelijke gevangenis, een prominente plaats in op de kaart.

Het 19de-eeuwse perceelplan van Gent en omgeving, van de hand van J. Gevaert en A. Vanimpe, toont dat de omgeving van het onderzoeksgebied ondertussen is onderverdeeld in percelen en op sommige plaatsen bebouwd is (Figuur 26).

Figuur 26: Perceelplan van Gent en omgeving met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 27) lijkt het projectgebied beplant te zijn met bomen of struiken. De supermarkt is op dat moment nog niet aanwezig. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 28) toont dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied is toegenomen. Grenzend aan het perceel is hier nu de supermarkt op te merken met een grote parking. Het beeld komt grotendeels overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto. Het terrein werd ondertussen wel verhard (Figuur 8).

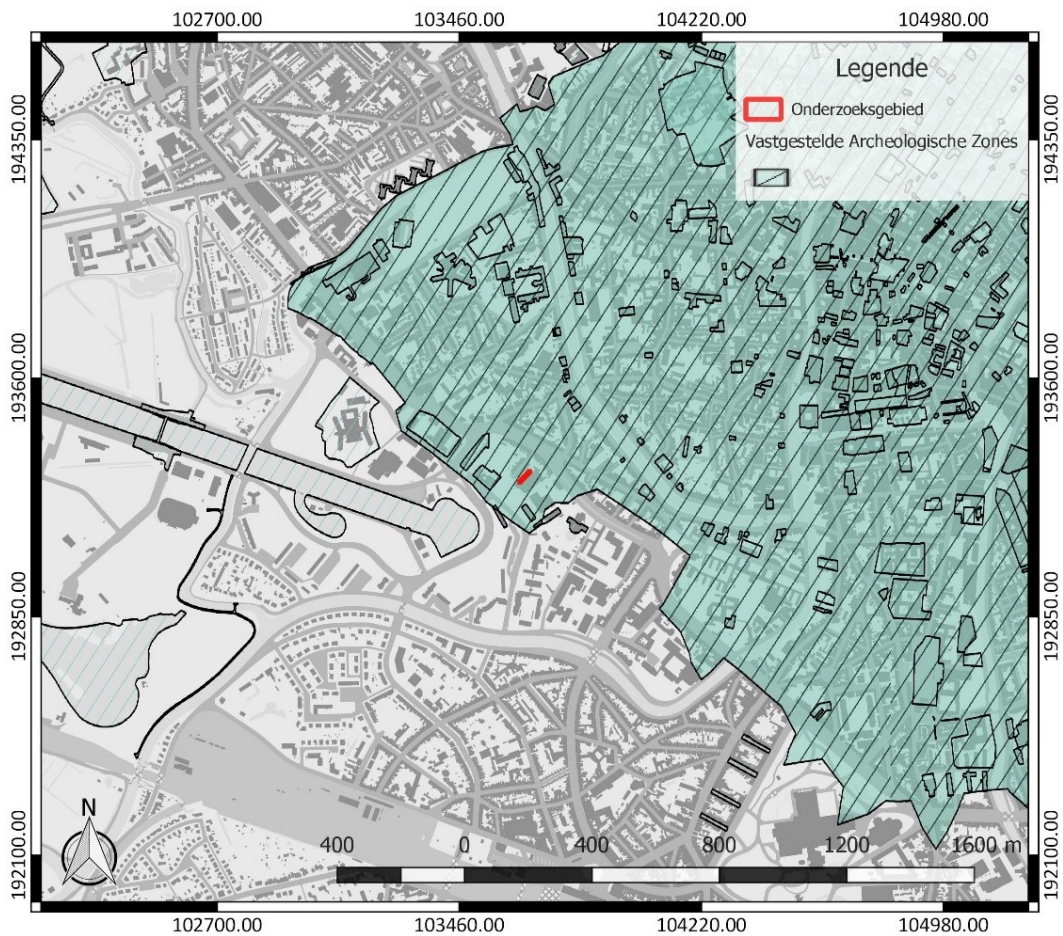
Figuur 27: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 28: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

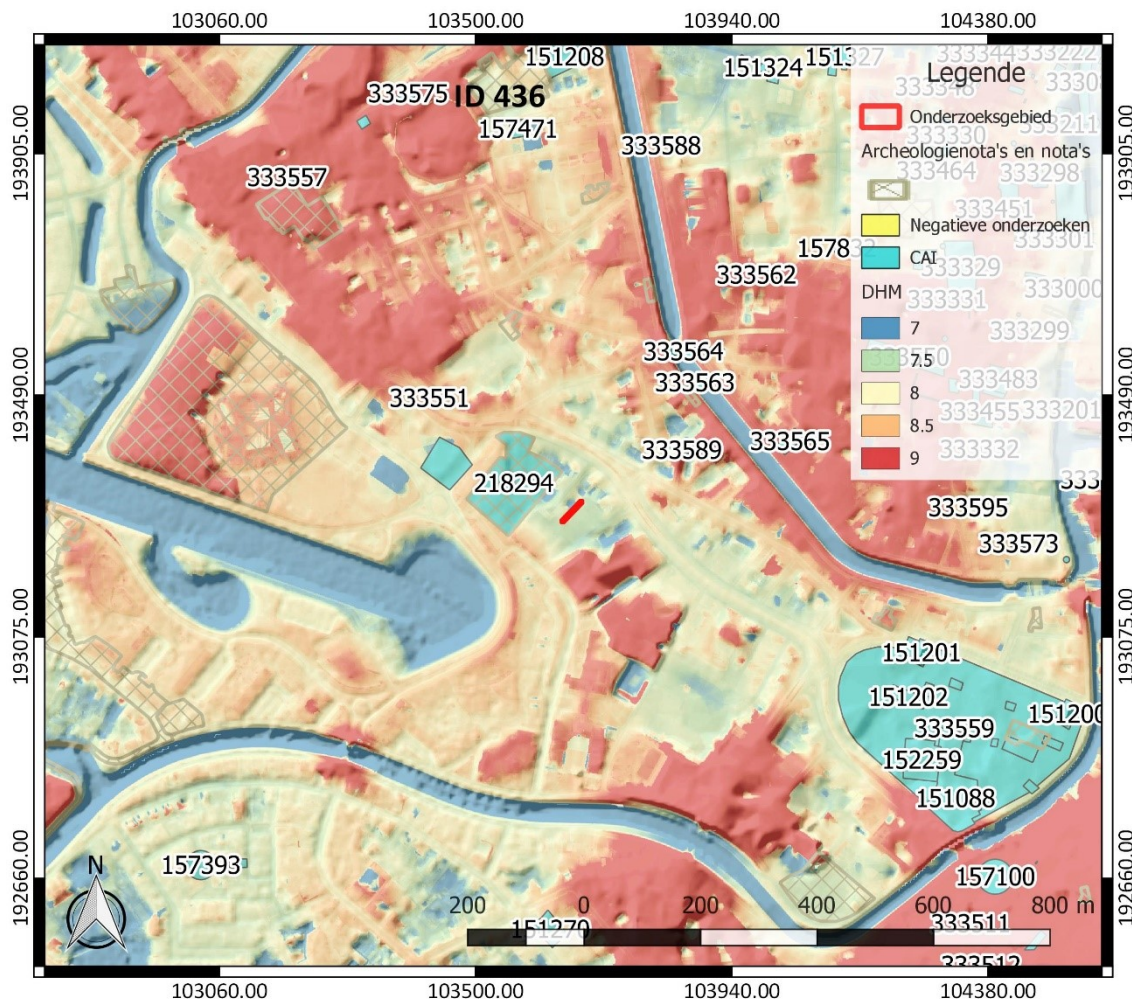
Wanneer we de kaart van vastgestelde archeologische zones bekijken, valt op dat het onderzoeksgebied nog net binnen de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern van Gent’ valt (Figuur 29). Deze zone ligt evenwel aan de rand, op 1,4 km ten zuidwesten van het middeleeuwse centrum van Gent. Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als zodanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die onze steden zijn.¹²

Figuur 29: Overzichtskartaal van de vastgestelde archeologische zones, met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 30). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Gent [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140021> (geraadpleegd op 1 maart 2019).

Figuur 30: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Vermeldenswaardig is een proefsleuvenonderzoek dat ondernomen werd in de Verenigde Natieslaan (CAI ID 218294).¹³ Het onderzoek werd echter negatief bevonden. Er werden geen archeologische sporen aangetroffen, enkel een ouder loopniveau dat werd afgedekt door recente ophogingspakketten.¹⁴ Nog verder ten westen van het onderzoeksgebied, in de Charles Andrieslaan 2-90 (CAI ID 151271), meende men een 16de-eeuwse site te herkennen op de 16de-eeuwse kaart van Jan De Buck. Tussen de gebastioneerde stadsomwalling en de Leie toont ook de kaart van Horenbault (1619) een vierkante grachtstructuur omheen twee gebouwen. De gracht staat in verbinding met de Leie. Aansluitend kan een tweede component vermoed worden, die deels door een greppel omgeven werd. Wellicht is er van dit archeologisch patrimonium nog weinig bewaard.¹⁵ Nog steeds in de nabije omgeving werd tijdens het graven van nutsvoorzieningen in de Antonius Triestlaan (CAI ID 333551) een afvalkuil ontdekt. Op deze plaats bevond zich een krijgsgasthuis, dat later werd omgevormd tot politiekantoor.¹⁶ Ter hoogte van de Rode Roestraat (CAI ID 333589), ten westen van het onderzoeksgebied, werden wel vondsten gedaan. De vondsten worden gedateerd in de post-middeleeuwen en kwamen aan het licht na controle van werken.¹⁷

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 218294, Verenigde Natieslaan (geraadpleegd op 22 februari 2019)

¹⁴ Arnauts *et al.* 2016, 16

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151271, Charles Andrieslaan 2-90 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333551, Antonius Triestlaan (geraadpleegd op 22 februari 2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333589, Rode Roestraat (geraadpleegd op 22 februari 2019)

In de richting van de historische stadskern, gelegen aan de Coupure, werden ook enkele archeologische sporen vastgesteld. Op nummer 168 (CAI ID 333565) vond men tijdens controle van werken in het profiel van een uitgegraven strook aardewerk van onbepaalde datering. Het betreft drie bodems en wandscherven van voorraadpotten. Op een diepte van bijna 3 m werd onder een funderingsmuur een dubbele rij houten palen met een diameter van 20 cm ontdekt, die kunnen wijzen op een versteviging van de fundering of oeverbeschoeiing.¹⁸ Iets verderop (CAI ID 333563) werden munten uit de midden-Romeinse tijd aangetroffen. Het gaat om bronzen munten van Antonius en Faustina. De gegevens over de context zijn onduidelijk, maar het betreft waarschijnlijk een losse vondst.¹⁹ Tussen de Twaalfkamerenstraat en de Raas van Gaverstraat (CAI ID 333564) doken vier 18de-eeuwse constructieresten in baksteen en witte kalkmortel op, die geïdentificeerd werden als landhoofden van een brug.²⁰

Binnen de categorie van CAI-locaties die zich al wat verderaf bevinden, maar wel op dezelfde hoogte gelegen zijn, kunnen we de opgraving van het Rasphuis ten noorden van het terrein (CAI ID 157471) aanhalen. De funderingen van de voormalige gevangenis, gebouwd in 1772-1775 en gesloten in 1935, werden teruggevonden op ca. 1,5 m diepte.²¹ Ten zuidwesten (CAI ID 157393) kwamen middeleeuwse resten aan het licht, tezamen met een klein bruingrijs potje, handgevormd en op de draaischijf bijgewerkt. Het potje dateert uit de Romeinse tijd en was vooral in gebruik tijdens de 1ste eeuw. Vermoedelijk is het een grafvondst.²² Na graafwerken in de tuin van Skiweg 2 (CAI ID 157885) dook een natuurstenen fragment van een kapiteel uit de 16de eeuw op.²³

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied zijn ook heel wat archeologische vondsten thuis te brengen bij het Bijlokehospitaal en het Bijlokeklooster. Deze gaan terug tot in de 13de eeuw, wanneer de cisterciënzerinnenabdij gesticht werd. Over de gehele site werden in verschillende fasen archeologische vondsten gemeld, o.a. door opgraving. Volgens deze werkwijze werd in het kloostertuintje (CAI ID 333559) funderingen in Doornikse kalksteen, die mogelijk toe te schrijven zijn aan de eerste kerk van het klooster gevonden. Ook uit de 13de of 14de eeuw stammen de resten van een eensteensmuur in baksteen uit groot formaat, vermoedelijk deel van het klooster en gelegen in de voormalige moestuin. Hier tegenaan lag een rechthoekige bakstenen constructie met archeologisch materiaal in de opvulling ervan, te dateren tussen de 14de en het einde van de 16de eeuw. In de bovenste lagen bevonden zich enkele stukken maaswerk (delen van ramen) in witte natuursteen. Daarnaast vond men nog een 15de-eeuws graf. De ijzeren banden van de kist en de ringen waardoor een touw of stokken konden gestoken worden, waren nog aanwezig. In het graf zelf werden naast skeletresten ook fragmenten van vloertegels teruggevonden. Tenslotte stelde men een laatmiddeleeuwse aarden wal vast met een hoogte van 3 m, die nog steeds waar te nemen is in de huidige topografie van het Jan Palfijnpark.²⁴

Waar tegenwoordig het Anatomisch Instituut is ondergebracht (CAI ID 151511) werd eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek bracht meer duidelijkheid over de bouwhistoriek van de abdij. Men slaagde erin enkele funderingsresten bloot te leggen, o.a. een muur in Doornikse kalksteen waartegen een dubbele rij bakstenen was gemetseld. Net buiten de ziekenzaal werd een 'zuil' aangetroffen, waarvan de datering niet nader te bepalen is. Er werden op deze plaats ook enkele inhumaties (meer bepaald de voeteindes) aangesneden. Dit doet vermoeden

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333565, Coupure Rechts 168 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333563, Coupure (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333564, Coupure (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157471, Rasphuis (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157393, Atletiekplein I (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157885, Skiweg 2 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333559, Bijloke (geraadpleegd op 22 februari 2019)

dat aan deze zijde (net buiten het hospitaalareaal) het kloosterkerkhof lag. De ziekenzaal werd onderworpen aan bouwarcheologisch onderzoek: de centrale nis aan de oostwand van de ziekenzaal, de segmentbogige afdekking van de centrale deuropening en twee spitsboogvensters in het bijzonder. Bijkomend dendrochronologisch onderzoek van de dakconstructie boven de kapel bevestigde dat de oude ziekenzaal dateert uit 1265-1275 en het Craeckhuys uit 1511. Zowel in de oculi aan de noordzijde van de kapel, als in de west- en de oostvensters werden restanten van vensterglas uit het maaswerk gerecupereerd. Voor de ruiten werd duidelijk ouder glas gebruikt dat mogelijk bij verbouwingen in de 15de eeuw uit zijn oorspronkelijk verband werd gelicht. In 1276 werd een kapel gebouwd tegen de oudere ziekenzaal. De zuidwestelijke hoek van de ziekenzaal toonde restanten van een traptoren.²⁵

Ter hoogte van het STAM (CAI ID 151088) werd eveneens via controle van werken, opgraving en bouwarcheologie de galerij van de abdij bestudeerd. Deze galerij is jonger dan de oostelijke vleugel van het klooster en kan geplaatst worden in de 15de-16de eeuw. De verbindingsgalerij verbond de abdijgebouwen met het huis van de abdis. De zijden van deze bakstenen gang waren op regelmatige afstand (3 m) afwisselend voorzien van rechthoekige en driehoekige steunberen. Het westelijk vervolg van het galerijtje sloot aan op de oostelijke vleugel. Ook hier werden de funderingen van de steunberen teruggevonden. Onder de funderingsresten van de galerij en dus ouder dan 15de-16de eeuw en mogelijk ouder dan de oostelijke abdijvleugel, bevonden zich een aantal muren en vloeren, anders georiënteerd dan de nog bestaande gebouwen. Gezien de afmetingen moet het wel om grote gebouwen gaan. Tussen de twee evenwijdige muren van de galerij bevonden zich drie dwarse muren en enkele vloeren, die tot een oudere fase behoren dan de galerij. Ten noorden van de galerijfunderingen werden een hele reeks muren en vloeren gevonden, waarvan de verbanden en relatieve chronologie moeilijk te bepalen is. Hier werd ook een afsluitbare deuropening en een kleine beerput aangetroffen. Iets ten zuidoosten van het 13de-eeuwse baksteenmassief werd een iets recenter afvoerkanaal in baksteen geregistreerd. Doorbroken door de 17de-eeuwse kloostervleugel en dus ouder, was ook de aanwezigheid van een wegdek samengesteld uit stukken Doornikse steen op te merken. Bij het afbreken van de 19de-eeuwse ziekenzaal kwam een baksteenmassief uit de 13de eeuw aan het licht. Plaatselijk werd Doornikse steen gebruikt, o.a. voor de versterking van de hoeken. Er werden ook spaarbogen vastgesteld. Samen met eerder gevonden muurresten vormen deze constructies uit baksteen waarschijnlijk het enige wat rest van de behuizing en organisatie van de abdij in haar beginfase. Op de hoek van de Godshuizenlaan en de Bijlokekaai bevond zich een oost-west lopende natuurstenen muur die het restant kan zijn van de laatmiddeleeuwse omheiningsmuur of een overblijfsel is van de natuurstenen versterkingen bij de 16de-eeuwse gebastioneerde stadsomwalling. De cisterziënnerinnen verbleven in de abdij vanaf 1229. Al deze relictten verwijzen bijgevolg naar de oudste bouwfase van de abdij in de tweede kwart van de 13de eeuw. Bij het bouwhistorisch onderzoek van de kapittelzaal en het dormitorium werd vastgesteld dat deze deels tot in de nok met Doornikse kalksteen zijn opgebouwd.²⁶

Bij opgravingen in de binnentuin van de site (CAI ID 152259) werden baksteenmassieven aangetroffen haaks op de pandgangen, waarvan de functie onduidelijk is. Muurwerkarcheologie op de kruisgang aan de zijde van de binnentuin wees erop dat de constructie in baksteen werd opgetrokken boven vier rijen Doornikse kalksteen. In de zuidelijke pandgang werden 15 begravingen in anatomisch verband en enkele resten van verstoorde inhumaties opgegraven.²⁷

²⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151511, Bijlokekaai 7 - Anatomisch instituut (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151088, Bijloke – STAM (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 152259, Bijloke - 14de-eeuws klooster (geraadpleegd op 22 februari 2019)

Het Craeckhuys (CAI ID 151512) werd aan uitvoeriger onderzoek onderworpen. Ten oosten van de oude, 13de-eeuwse ziekenzaal werd een tweede zaalgebouw opgetrokken, nu bekend als het Craeckhuys. Door middel van dendrochronologie en controle van werken kon men de ziekzaal dateren ca. 1511 o.b.v. funderingsresten, een steunbeer en bakstenen muren. Er kunnen drie bouwfases onderscheiden worden bij de bouw van het Craeckhuys. Later werd de vloer opgehoogd en hebben kleine verbouwingen plaatsgevonden. Het is niet duidelijk of het gaat om de buitenzijde van een gebouw dat tegen de 13de-eeuwse grote ziekenzaal stond, of om de binnenkant van een voorloper van het Craeckhuys.²⁸

In de buurt werd door een opgraving op twee plaatsen een bakstenen omheining van de abdij, de fysische grens tussen Burgerlijk Hospitaal en de religieuzen, gedocumenteerd (CAI ID 157517). Deze muur sloot aan op de noordgevel van de 17de-eeuwse gebouwen en begrenste zo wat nu als de boomgaard gekend is. In de noordwesthoek van de boomgaard doorsneed men bij rioleringswerken eveneens deze omheining.²⁹ Een tweede archeologische vondstmelding (CAI ID 157711) behandelt ook de omheiningsmuur van de abdij. In dit geval werd een oost-west gerichte muur opgebouwd met bakstenen en aan de zuidzijde een band van goed gehouwen blokken blauwgrijze kalksteen (wellicht Doornikse kalksteen) beschreven. Deze band fungeerde als plint en de onderzijde moet in de bouwtijd het niveau aangegeven hebben tussen fundering en opgaand werk. De zuidzijde moet de buitengevel geweest zijn.³⁰ Een andere opgraving kon nog sporen van de neogotische paulivleugels van het Burgerlijk Hospitaal blootleggen (CAI ID 157516). Het betrof enkele muurresten (funderingen) uit baksteen, die lijken te behoren tot gebouwtjes die op het primitief kadaster ca. 1830 nog te zien zijn. Verder werd een baksteenmassief aangesneden en een gemetselde bakstenen riolering. Een gemetselde bakstenen waterput werd ook geregistreerd.

In de Jozef Kluyskensstraat zijn nog enkele schuilbunkers uit de 20ste eeuw aanwezig (CAI ID 151200, 151201, 151202, 151203 en 151204). Het kan hier gaan om een halfondergrondse schuilplaats met twee toegangen, één aan de westkant en één aan de oostkant. Het toegangsblok werd opgetrokken uit baksteen en afgedekt met een betonnen plaat. Binnenin bevinden zich twee trappen uit beton. De schuilplaats zelf bestaat uit twee lange gangen, verdeeld in vier compartimenten. In de zijwanden zijn luchtschachten zichtbaar. De bunker kon tot 200 personen opvangen.³¹ Ook twee schuilplaatsen onder de verbindingsgangen van de voormalige ziekenzalen voor patiënten en personeel van het Burgerlijk Hospitaal (capaciteit van ca. 175 personen) werden waargenomen. Beide schuilplaatsen omvatten drie naast elkaar gelegen ruimten van verschillende afmetingen en zijn opgebouwd uit baksteenmetselwerk. De afdekking bestaat uit kleine gewelven. De hoofdtoegangen zijn dichtgemetseld. Een tweede ingang aan de binnentuin werd tijdens oorlogsjaren gebruikt als nooduitgang. De schuilplaatsen werden in gebruik genomen vanaf 1943.³² Men vond ook nog een constructie die met hellend vlak toegang geeft tot de kelders die in WOII werden ingericht als schuilplaatsen. De muren zijn opgetrokken uit baksteen, de bovenafdekking is van beton. De constructie wordt deels gecamoufleerd door een grasheuvel. De schuilplaats zelf bestaat uit drie

²⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151512, Bijlokekaai 7 – Craeckhuys (geraadpleegd op 22 februari 2019)

²⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157517, Bijloke Omheiningsmuur (geraadpleegd op 22 februari 2019)

³⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157711, Bijlokekaai I (geraadpleegd op 22 februari 2019)

³¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151200 en 151201, Jozef Kluyskensstraat (geraadpleegd op 22 februari 2019)

³² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151202, Jozef Kluyskensstraat E67 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

aaneengesloten kelders met sporen van versterkingswerken.³³ Een gelijkaardige constructie werd gesloopt voor de nieuwe accommodatie van het Muziekcentrum.³⁴

In het kader van een geplande nieuwbouw aan de Nieuwewandeling 62 te Gent (ID 436) werd door Monument Vandekerckhove nv een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Uit het proefsleuvenonderzoek is gebleken dat grote delen van het plangebied verstoord waren. Desalniettemin werden enkele grondsporen aangetroffen. Een Romeinse afwateringsgracht werd in het noordelijke deel van het plangebied onderzocht. Bovenop deze Romeinse gracht werd een oude horizont waargenomen. Deze horizont ontwikkelde zich vermoedelijk in de Romeinse en de vroegmiddeleeuwse periode. Op haar beurt werd de oude horizont afgedekt door een laatmiddeleeuwse ophogingslaag. Of deze ophogingslaag al dan niet met de aanleg van de laatmiddeleeuwse versterking te maken heeft, kan niet met zekerheid gezegd worden. Een tweede ophogingslaag werd enkele jaren later toegevoegd. Een laatste ophogingslaag kan vermoedelijk in verband gebracht worden met de aanleg van de Nieuwewandeling in de 18de-19de eeuw. Op het zuidelijke deel tenslotte werd een volmiddeleeuwse greppel aangesneden. Deze kan waarschijnlijk als perceleringsgreppel geïnterpreteerd worden. Het onderzoek leverde bewijs dat het plangebied lang als landbouwgrond of weiland gediend heeft.³⁵

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het archeologisch potentieel van het terrein slechts laag is. Het betreft een terrein van ca. 150 m² dat gelegen is in een laaggelegen gebied, buiten de laatmiddeleeuwse stadsomwalling van Gent. Het is gelegen tussen de omgrachte en gebastonneerde omwalling enerzijds en de oude Leiearm die werd ingezet als vestgracht anderzijds. De zone waarin het terrein gesitueerd is, kon in geval van belegering onder water gezet worden, ter bescherming van de stad. In de 17de eeuw was het terrein in gebruik als grasland. Op een 18de-eeuwse kaart is ook grasland aangegeven en lijkt het onderzoeksgebied zich te bevinden in een zone die als blekerij gebruikt werd. In de 20ste eeuw verschijnt bebouwing op het terrein, die in de loop van deze eeuw ook nog eens veranderingen ondergaat. Hoogstwaarschijnlijk hebben bij deze bouw- en sloopwerken bodemingrepen plaatsgevonden die een negatieve impact hadden op de bewaring van het bodemarchief in het onderzoeksgebied.

In de omgeving werden vondsten en misschien sporen van begraving gevonden uit de Romeinse tijd, resten van bewoning, van begraving, van religie en van verdedigingselementen uit de late middeleeuwen, resten van bewoning en van religie uit de nieuwe tijd en enkele bunkers uit de 20ste eeuw. Op basis hiervan zouden we kunnen concluderen dat het terrein toch enige archeologisch

³³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151203, Jozef Kluyskensstraat S1 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

³⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151204, Jozef Kluyskensstraat S2 (geraadpleegd op 22 februari 2019)

³⁵ Acke *et al.* 2016, 39

potentieel kent. Vlakbij, aan de Verenigde Natieslaan, is er echter een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd dat het lage archeologische potentieel van het onderzoeksgebied bijkomend onderstreept. Tijdens het onderzoek werden geen relevante sporen vastgesteld. Wel bleken enkele recente ophogingslagen aanwezig.

Wat is de impact van de geplande werken?

De voornaamste werken omvatten de bouw van een langwerpige loods die tegen de bestaande supermarkt aan gebouwd wordt. De bestaande verharding ter hoogte van het onderzoeksgebied blijft grotendeels behouden. Plaatselijk zullen bodemingrepen plaatsvinden in het kader van funderingen en nutsvoorzieningen. De funderingsbalken kennen een verstoringsdiepte van ca. 90 cm. Ze worden geplaatst op funderingspalen, waarvan de precieze diepte, densiteit en diameter nog niet bekend is. Deze factoren zijn afhankelijk van de resultaten van het sonderingsonderzoek. Omdat dit nog niet bekend is, moeten we op dit moment besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. In de buurt zijn wel enkele gekende archeologische waarden aanwezig, maar de landschappelijke elementen en de gebruiksevolutie die we konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's doet besluiten dat het archeologisch potentieel van het terrein laag is. Het betreft een laaggelegen gebied dat net buiten de laatmiddeleeuwse stadsomwalling gelegen was. In geval van een aanval kon deze zone onder water gezet worden. In de 17de en 18de eeuw was het terrein in gebruik als grasland en als bleekweide. In de 20ste eeuw verscheen bebouwing, die in de loop van deze eeuw ook nog eens veranderingen onderging. Daaruit kunnen we concluderen dat er op het terrein ook al wat bodemingrepen plaatsgevonden hebben, niet in het minst bij de aanleg van de bestaande supermarkt, waartegen de nieuwe loods aan gebouwd zal worden. Op basis van al deze elementen komen we tot het besluit dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van bijkomend archeologisch vooronderzoek te beperkt is om de uitvoering ervan te rechtvaardigen. Daarom worden in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. In de buurt zijn wel enkele gekende archeologische waarden aanwezig, maar de landschappelijke elementen en de gebruiksevolutie die we konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's doet besluiten dat het archeologisch potentieel van het terrein laag is. Het betreft een laaggelegen gebied dat net buiten de laatmiddeleeuwse stadsomwalling gelegen was. In geval van een aanval kon deze zone onder water gezet worden. In de 17de en 18de eeuw was het terrein in gebruik als grasland en als bleekweide. In de 20ste eeuw verscheen bebouwing, die in de loop van deze eeuw ook nog eens veranderingen onderging. Daaruit kunnen we concluderen dat er op het terrein ook al wat bodemingrepen plaatsgevonden hebben, niet in het minst bij de aanleg van de bestaande supermarkt, waartegen de nieuwe loods aan gebouwd zal worden. Op basis van al deze elementen komen we tot het besluit dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van bijkomend archeologisch vooronderzoek te beperkt is om de uitvoering ervan te rechtvaardigen. Daarom worden in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Acke, B./B. Bartholomieux/B. Bot, 2016: Archeologienota Gent Nieuwewandeling 62 ARCHIPL. Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek, Ingelmunster.

Arnauts, M./M. Lefere/D. Veraart, 2016: Archeologienota Gent Verenigde Natieslaan. Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek, Ingelmunster.

Charles L./M. C. Laleman/D. Lievois/P. Steurbaut, 2008: *Van Walsites en Speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent.

Vermeire, S./G. De Moor/R. Adams, 1999: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 22 Gent*, Brussel.

4.2 Websites

Beeldbank Stad Gent (2019)
<https://beeldbank.stad.gent>

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroerenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroerenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

